

Magyar gyékényesek

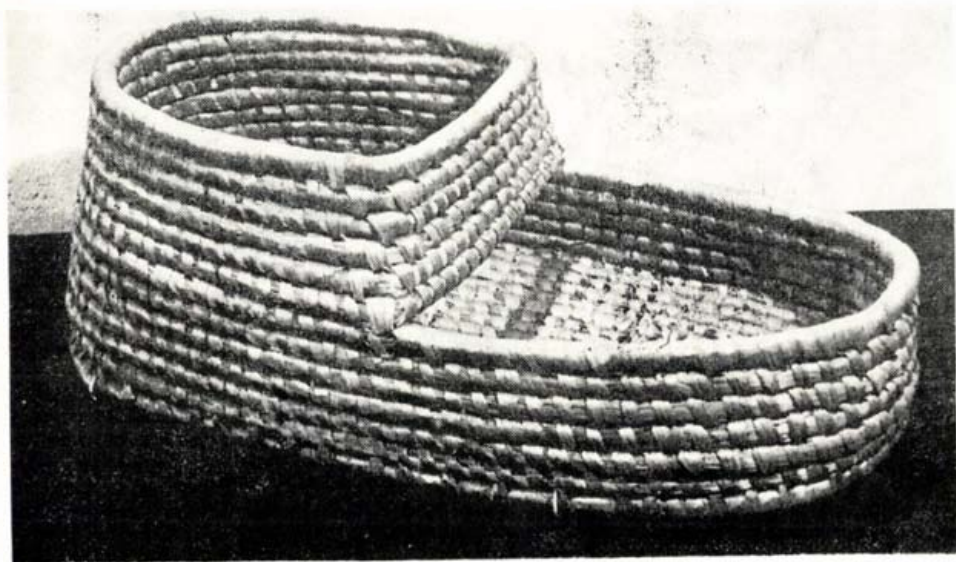
A Néprajzi Múzeum *Magyar pásztorművészet* című kiállításán látható egy térkép, amely Magyarországnak a nagy folyószabályozások előtti földrajzi állapotát mutatja. Hatalmas összefüggő állóvizeket, árvíz elöntötte területeket, ritkán lakott pusztaságokat láthatunk ezen a térképen. A szegény emberek világa volt ez, a falvaktól, olykor egymástól is távol élőké. Földet ritkán műveltek, hiszen erre alkalmas száraz terület csak egy-egy szigeten akadt, az életükhöz szükséges táplálékot, építőanyagokat, egyszerű eszközöket mind a végtelennek tűnő rétek adták. Szabad emberek voltak, s ha mégis adózniuk kellett, hát az arra valót is megtermette a nádas.

Egészen a XIX. század végéig a gyűjtögető, halászó, vadászó életforma volt uralkodó ezeken a tájakon, továbbá a sajátos mesterségek: csikászat, rákászat, madarászat stb. Az aratást itt a nád, vessző, gyékény vágása jelentette, s a hosszú téli *esték* elfoglaltsága a kosárfonás, gyékényszövés volt. Elsősorban a maguk szükségletére készítették a kosarakat, kenyereseket, varsákat, tapogatókat, de akadtak olyan helyek, ahol jelentős jövedelemforrássá vált a gyékény- és vesszőko-

sarak eladása. Erről olvashatunk a Tápé története és néprajza című könyvben: „Tápén a gyékényszövés már viszonylag korán, a XVIII. század vége felé kinőtt az önellátás keretei közül. A sószállítás, majd a szegedi dohánykereskedelem XVIII. század végi fellendülése jelentős szükségleteket támasztott az olcsón beszerezhető pakológyékények iránt.”

A folyók szabályozásával, a mocsarak lecsapolásával nagymértékben megváltozott az ott élők életmódja. A megszűnt rétek helyén áttértek a földművelésre és sokan kezdték elhagyni a gyékénnyel való mesterséget. Csökkentek a nyersanyagot adó területek, de a kosarasok, gyékényesek jó ideig távolabbra is eljártak alapanyagért, mert a munka még így is kifizetődött. A mesterség azonban mindenképpen lassú hanyatlásnak indult, kezdtek feledésbe merülni a tárgyak változatos formái.

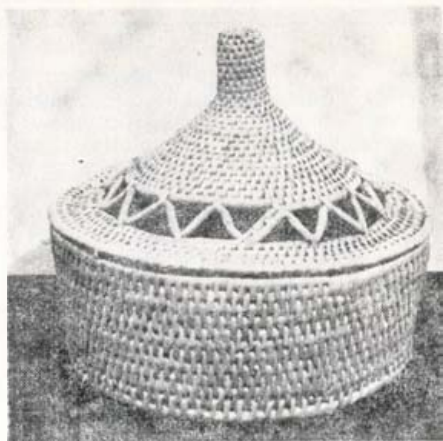
1978. januárjában Hatvanban a Hatvány Lajos Múzeumban nyílt meg a *Magyar gyékényesek* című kiállítás. Mintegy ötven tárgy volt látható itt, amelyek mindegyikét más-más ember készítette. A kiállítás elején elhelyezett térképen a rendezők bejelölték azokat

Valki ülőke (Özv. Kovács Jánosné, Szirma)

a falvakat, ahonnan a különböző tárgyak a múzeumba kerültek, s itt is kirajzolódnak azok a vidékek, melyek egykor óriási kiterjedésű mocsaras területek voltak: Bodroghköz, Sárrét, Rétköz, Taktaköz, Ermellék, Hanság, Mezőségi-tavak stb. Nagy utat tett meg a kiállítás két rendezője: Nagy Mari és Vidák István (mindketten a Fiatalok Népművészeti Stúdiójának tagjai), amíg összegyűjtötték ezt a hatalmas anyagot. Munkájukról így vallanak:

„Ez a gyűjtőmunka, úgy gondoljuk, különbözött az eddig megszokottaktól. Végigjárva a falvakat, egy-egy alkotótól csak egy tárgyat vásároltunk meg — többre nem lévén lehetőség —, de mindegyikük munkájával részletesen is megismerkedhettünk. Mivel mindketten aktívan is dolgozunk a gyékénnyel,

Kenyereskosár (Badiné Flórián Eszter, Biharnagybajom)

Papucs (Szabó Eszter, Biharnagybajom)

igyekeztünk mind több fogást ellesni az idős mesterektől. Így útunk inkább az egykori céhlegények vándorlására hasonlított, ami kiegészült azzal, hogy egy-egy jellegzetes tárgyat el is hoztunk a magunk és mások okulására. Mindvégig szem előtt tartottuk azt a

szempontot is, hogy minden jelentős falu, tájegység képviselve legyen...

A kiállítás nem a mai gyékényességet mutatja be, hiszen a legtöbb helyen azt kértük, hogy olyan tárgyakat készítsenek el, melyekből tőlük régebben a legtöbbet rendelték, amit a leggyakrabban használtak, s ma már esetleg nem is csinálnak. Ennek a kérésnek két, igen lényes oka volt. Egyrészt, már feledésbe merült formákat akartunk megőrizni a múzeum segítségével, másrészt pedig napjainkban a gyékényesség egy kisebb méretű fellendülését lehet megfigyelni, melynek új típusú tárgyai az érdeklődők előtt ismertek. Ma a gyékényesek a városi igényeknek megfelelő, ott könnyen eladható portékákat készítik. A városi emberek számára ezek elsősorban dísz tárgyat jelentenek, így a funkciójukat veszített kosarakon megjelennek az anyagtól idegen díszítések, és kialakulnak teljesen új típusú, nem használható tárgyak, mint például a padlóváza gyékényből készült utánzata, vagy a szakajtó, tojástartó kicsinyített mása. Mi viszont nem ezt akartuk bemutatni...

Falun ma a gyékény a szegénység egyértelmű bizonyítéka — a nem telik többre, másra jele —, így semmiképpen nem használnánk már, kivéve a szakajtót, mert az az állatok etetésénél nélkülözhetetlen.

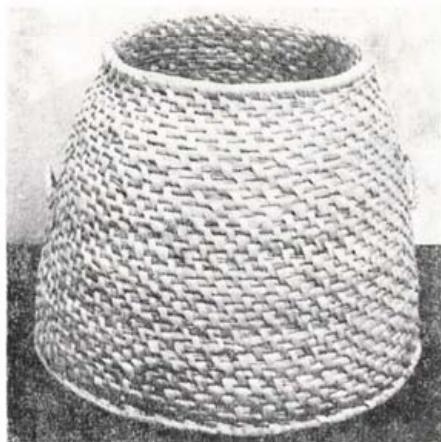
A gyékényből készült tárgyak viszonylag gyorsan tönkremennek, ezért úgy gondoljuk, talán ez volt az utolsó lehetőség ezeknek az egykor használt

Szegaljas szatyor (Szegeđi Ilka, Mezőfele)

tárgyaknak az összegyűjtésére, újra elkészítésére, mert ezzel a generációval — akiknek egy része ismerte és élte még a réti életet — elfelejtődik sok szép, ősi forma, mesterségbeli fogás.”

Több ez a kiállítás gyékénytárgyak egyszerű bemutatásánál. Emlékezés egy eltűnt világra, mely évszázadokon át élte a maga zárt életét, emlékezés a réti emberekre, akiknek leleményesé-

Gyerek állóka (Szász Lőrinc, Mezőfele)

gét — egyetlen anyag sokrétű felhasználásával — ezek a tárgyak is bizonyítják. Bizonyítja ugyanakkor azt is, hogy a természettel együtt élő ember, elődei kultúráján nevelkedve, tárgyai elkészítésekor kialakítja — vagy megismétli — nemcsak a használatnak legjobban megfelelő, de egyúttal a legszebb formát is.

Kékes István

Az agárdi madárvárta

A Velencei-tó iránti tudományos érdeklődés megelőzött minden más, társadalmi jellegű érdeklődést. A tókörményék falvainak gyermekei még inkább csak szapulókban fürödtek, magában a tóban pedig csak tehének álltak deleléskor, amikor 1754-ben már madarakkal foglalkozó tudósok jártak itt. Írásaikban csodálattal emlékeznek meg a tó akkori, ma már hihetetlennek tűnő madárgazdagságáról. S ha a külföldiek még ma is „madárparadicsomnak” látják a Velencei-tavat, akkor igazán érdemes honismereti célul kitűzni például az agárdi Chernel István madárvártának a fölkeresését. Mert mi, akik közel fél évszázada vagyunk „jelen” a tavon, jól látjuk a madárvilág számbeli fogyását, területi zsugorítását. Ennek a folyamatnak a fékezésére létesült itt 1958-ban a madárrezervátum és két ornitológiai kutatóállomás. Az egyik a már említett Chernel István madárvárta, amely — kezdeményezésemre — 1959-re épült fel Agárd nyugati hatá-

ránál a kutató- és nevelőmunka jobb lehetőségeinek megteremtésére. A másik: az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal — a Dinnyést Pákozddal összekötő út mentén 1963-ban épült — kutatóháza.

A jelenlegi madárvárta lényegében a Magyar Ornitológusok Szövetsége által 1927-ben létesített tudományos célú kis kutatóház utódja. Sajnos, ez az országban elsőként alapított madárvárta a II. világháborúban elpusztult.

Az „új” madárvártát elsősorban azok „találják” meg, akik érdeklődnek a haza szép tájai, a természet izgalmassága, a Velencei-tó élővilága, a természetvédelem iránt; akik azt vallják, hogy nemcsak nyelvében, hanem naturájában is él a nemzet! Akik a kutatómunka alapjait is szeretnék elsajátítani, de a romantika elemeit, meg a fürdőzést is igénylik: főleg az arravaló fiatalok.

A madárvárta vonattal, kerékpáron könnyen megközelíthető, autóval pedig egyenesen a kapu elé lehet állni. In-